

Х Х Х

А розподіл як прийде, Голова мішки везе. А колгоспник лиш кіло. Бо йому так повезло.

Надто важко нині уявити життя нашого довоєнного селянина, коли «дають грами» або в кращім випадку «кіло». Мабуть, таки не думалось, аби «розібратися з ділами».

Певна річ, про вікопомну трагедію тридцять третього року існують та оповідають й інші жанри народної-усної творчості. Ми ж використали тільки шістнадцять приказок, але можна з впевненістю сказати, що в образі одного села простежується сумна доля всієї України.

КОСАКІВСЬКИЙ В. А.

ВЕСІЛЛЯ В ЧЕЧЕЛЬНИКУ

30—80-ті роки ХХ ст.

Записано від матері — Косаківської Софії
Миколаївни, 1931 р. н., жительки смт. Чечельник,
Вінницької області. Освіта — 4 кл. Запис здійснено 28.
IV. 1991 року.

Договір

До молоді дівчини від хлопця приходили батьки й нанашки*, а також (інколи) 1 один староста (тато сватав маму з дідом Аліксейом) і домовляються про весілля.

Сватання

Ідуть батьки, нанашки, дружба і дружка.

Колись, як входили в хату, то казали:

— Ми ловили куницю, а вона забігла в цю хату.

А це не куниця, а красна дівця...

Мати молодого казала:

— Прийшли з хлібом і сіллю,

З червоною калиною

За вашою дитиною.

(Коли дівчина згодна, то) свого нареченого перев'язує хусткою по крижах (як поясом), а сватів рушниками (чоловіків) 1 хустками (жінок). Пили могорич. Домовлялися про весілля.

Четвер перед весіллям

В четвер (після обіду) молодий з двома калачами іде просити молоду на весілля.

Каже: — Просю тебе за старшу дружку, ни на день, ни на рік, а на ввесь вік.

Потім з молодою йдуть просити нанашок. В четвер (зранку) печуть калачі (з якими просять молодий молоду) і короваї. Печуть великі калачі нанашкам. На короваї у молодого виробляють і ставлять зверху 2 шишки, а в молоді — 2 голуби. Коровай молоді називається «Голуби»;

* Нанашко — так в Чечельнику називають хрещеного батька. Весільними нанашками в селі, за звичаєм, був жонатий старший брат з дружиною; хтось з близьких, а якщо родичів не було, то сусіди, але обов'язково вони мали бути з хорошої сім', він (нанашко не розлучений, а вона не вдовиця, (це щоб молодим добре жити).

Вважають, який буде коровай, таким буде і життя молодих: якщо коровай гарний — життя гарне; якщо голуби розійдуться (тобто коровай трісне навпіл між голубами) — дуже погано; якщо коровай западеться — то теж недобре. Женився один хлопець, то спекли йому 3 короваї: перший — поганий, 2 — поганий, 3 — теж поганий. На стіл поклали перший. Він 3 рази женився і повернувся до першої жінки...Пісень до короваю ніхто не співав. Двох коровайниць в'яжуть рушником до купи (руку однієї до руки іншої) — це щоб трималися молоді купи.

Рецепт корваю: 3 літри молока, пів малої пачки дріжджів, масло (або маргарин), трохи яїчок.

Підіймали дріжджі, розчиняли. Муки сипали, скільки потрібно. Кухарка приходив теж в четвер. Ріжуть свині. В цей день робили гильце. Старший дружба заказував ручку, клав світилкам* могорич, щоб вони зробили гильце.

П'ятниця

Молоді просять на весілля (він — своїх, вона — своїх рідних та знайомих).

Молода вдягалась в ленти. Колись просила молода з калачами. Кожному запрошеному давали калач.

Якщо не встигали попросити всіх у п'ятницю, то просили ще в суботу.

Субота

Молоді ідуть в церкву до сповіді. Тепер не ходять.

Н е д і л я Збирають молоду до вінчання. Мати розплітає коси. Співає.

Приходить молодий, Молода зустрічає його **біля порога. Поцілувались** і ідуть до хати, В хаті необхідно було викупити молоду (у Бершаді молоду

ховали аж поки молодий не викупить її). Потім молода молодому чіпляє букет, дружки — дружбам.

Ідуть до церкви. їсти не можна, коли йдуть до церкви. По дорозі нічого не співають.

В церкві вінчаються.

* світилки — молоді дівчата, що брали участь у весіллі з боку молодого; з боку молодої такі дівчата називалися «дружками».

Після вінця ідуть на обід до молодого. По дорозі співають:

З дороги вороги (з дороги)

Не переходьте дороги

Або: Нехай перейде родина

Щоб була щаслина дружина.

Вітерець повіває

Вінець полягає,

Галіна челядь

Як мак процвітає.

А також: — Соловейку маленький

В тебе голос тоненький,

Дай неньці знати,

що ми вже коло хати.

По дорозі більші діти переливають молодим дорогу. Молодий давав гроші (кидав на землю чи у відро). Біля воріт молодих зустрічав молодший братик чи сусідський хлопчик (ніколи не брали дівчат). Перед ним стояв стільчик, на якому на рушнику хліб, у платочку — жито, рідше сіль.

Молоді цілують хліб, дають хлопцям гроші. Коло порога молодих посівають. Спершу мати, а потім 4 чи 6 дружок. Ставали дружки на лавку перед порогом, в тарілки брали цукерки, жито, горіхи, під музику посівали молодих і всіх присутніх на весіллі. Тут же мати молодого питала молоду:

— З ким прийшла?

— З Вашим сином.

Співали: Ни з паничом,

Але з мужиком

Із'язали білі ручки рушником.

Рушником-хустиною, людською дитиною.

Грали марш і батьки платочком заводили молодих до хати. Обводять три рази кругом столу. Садовлять на кожух. Обідають. До столу подавали: Борщ,

капусту, голубці, печінку, сливки (на солодке). Пили горілку, вино і квас.

За обідом співали:

до матері:

Твоя мати старенька,
Як голубка сивенька,
В руках хусточку носи
Нас до обіду проси.

Старості співали:

— Староста дядьку,
Вивідіть з хати
Надвір погуляти.
Надвір, надвір проходитесь
На боярів подивитись,
Чи високі падбори,
Чи гарні, чорні брови.

Як старости довго не було, то співали:

— Де ся староста подів,
До води коні повів,
До води, до водиці
Бо він любить молодиці.

Виходили з-за столу. Танцювали — яблучко, краков'як, польку, падіспан (вальс), коробочку. Грав духовий оркестр. Хто не міг найняти, то наймали гармошку і бубон.

Вечеряли

Проводили молодих до дому молодої. Йшли з гильцем, короваєм. Гильце ніс старший дружба. Коли грали музики, то з гильцем танцювали. Молодь бралася в коло за руки, а старший дружба з гильцем в середині кола. Потанцював трохи, і передавав гильце іншому хлопцеві.

Дружко молодої несе коровай. Нанашко несе свої великі калачі, а нанашка — 2 свічки з квітами (ці свічки і коровай завжди стоять на столі, перед молодими, інколи свічки запалювали, щоб вони горіли). Прийшли до молодої. Виходять батьки — зустрічають, поздоровляють, забирають молодих до хати. З хати — в шалаш. Вечеряють. Гуляють.

Понеділок

На обід покривають молоду. У старости просять благословенства:

— Пані староста благослови на все добре, благословіть нашому дитяті
росу косу покривати.

Молодих покривають — нанашка (від молодого) і старостиха (від молодої). З молодої знімають вінок і фату, а з молодого букет) і чіпляють його до кашкета чи капелюха).

Нанашка надіває собі на голову кашкет з букетом, а старостиха — вінок з фатою молодої, і покривають молодять Покривають їх хусткою. Над головами молодих «махають» хусткою три рази, три рази співають:

— Благослови, боже, і отець, і мати своєму дитяті росу-косу покривати. Помахали хусткою над головами і поклали хустку на голови молодих і стукнули молодих головами і так 3 рази. Все відбувається під музичний супровід. В цей же час нанашка з старостихою мають три рази обмінятися кашкетом і вінком, випити 3 рази могорич і обмінятися також хлібом. Могорич — чарка горілки, що стоїть на тарілці. Потрібно випити горілку, не беручи чарку в руки, а лише притримуючи тарілку. Нанашка з старостихою танцюють на лавці, посівають молодих і всіх присутніх цукерками, житом і горіхами.

Потім замолодичують молоду — зав'язують її хустку назад. Молода три рази кидає хустку до порога (дружби як спіймають то нав'яжуть вузлів, щоб довго розв'язували).

Молоді співали:

— Галя, ти дівка

Скинь каптур до дідька.

Каптур як каглянка,

А ти в ньому як циганка. (Раніше були якісь каптурі).

На хустку, якою зав'язали молоду, клали вінок:

Як покривали, то співали:

Покривальниця плаче,

Покриватись не хоче.

Якби, вона не хотіла,

То б у батька сиділа.

А потім молоді співали:

Що ми хотіли,

То ми зробили-3 коржа паляницю,

З Галі — молодицю.

Молодому співали:

Що ж ми хотіли,

То тож ми зробили,

Із хліба — пів хліба,

Із Василя діда. Співали багато пісень:

Думай ти, Галю, думай,

Чи переплиवेश Дунай.

Чи переплинеш бистрі ріки
До Василя навіки.

А також:

Дівоче діло
Через вікно полетіло,
А жіноче діло
На голову сіло.

Підходили батьки, пили могорич. Батькам співали:

— Пропила мати дочку
На солодкім медочку.
За пів кварта горілки,
Позбулася дівки.

Після покривання — почесна (дари) — гості дарують молодим, а батьки молодих перев'язують гостей (родичів, мати молодої, перев'язує: жінок — хусткою і відрізком тканини, чоловіків — сорочками і рушниками, решту запрошених: жінок — всіх хустками, чоловіків — рушниками, дівчатам молода в'яже стрічки).

Першими на почесну йдуть батьки, брати, сестри, нанашки, родичі, а потім всі підряд — сусіди і знайомі. В кінці йдуть дружки, дружби і самі останні — музики.

Різав старший дружба коровай: молодим вирізав голубів, решту розрізав на куски для гостей, залишаючи цілою підошву короваю для музикантів. Родичам від імені молодих дарували по два калачі. Як дарували калачі, то старший дружба кликав:

— Десь у нашого молодого й молодої
Є батьки. Просимо їх на дар божий., і т. д.

Якщо калачів не дарували, то старший дружба накликав:

— Десь у нашого молодого й молодої
Є батьки. Просять молодий і молода на почесну.

Колись накликали на почесну всіх поіменно. А тепер сусідів і знайомих кличуть всі разом:

— Десь у нашої молодої й молодого
Є сусіди. Просимо їх на почесну.

Коли підходила черга до дружбів, то їх всі чекають, А дружби зібрали молодим чимало «дарунків». В самий перед дарували молодим велике поліно (дишло):

— Даруємо Вам це дишло, щоб старе і мале
з шалаша вийшло.

Але ніхто не збирався виходити з шалаша, а ще ближче підходили до мо-

лодих, щоб послухати, що молодим будуть дарувати дружби. А дружб'и дарували всяку всячину, по черзі, або хтось один, язикатий.

До кожної подарованої речі обов'язково була примовка:

Дарували цибулю:

— Даруємо Вам цибулю, щоб молода молодому не давала дулі.

— Дарували пучок ріща:

— Даруємо Вам ріща, щоб молода від молодого не тікала на горіща.

— Дарували глиняний горщик;

— Даруємо вам горщик, щоб вдень їсти варили, а вночі с..и ходили і ін.

— Даруємо вам шматок поля від Вербки до Голополя.

Дарували ще багато різних речей і говорили примовки, але більшість нецензурних.

На останок молодим дарували молоде козеня, яке спеціально для цього купували. Для сміху це козеня вбирали в старі труси і стару сорочку.

Дарували дружби в самому кінці гроші. Потім підходила черга музикантів. Їх накликав старший дружба:

— Десь у нашого молодого й молоді є веселі музиканти.

Просимо їх на почесну.

Підводив з гурту музик один чоловік, також язикатий, дарував молодим кілька копійок, інколи і карбованець, приказував:

— Дарую Вам роя — щоб ви мали такого чорта як я.

Музикантам молоді дарували подошву від короваю.

Всім, хто підходив до молодих на почесну, від молодих наливали по чарці горілки, вина чи квасу. Тарілку з 4 чарками молоді мали тримати на протязі всієї почесної.

Після того, як почесна закінчувалася, молода зв'язувала подаровані гроші в хусточку і ховала собі в пазуху, а подаровані речі зв'язували в один вузол, який брала мати молоді. Її з цими речами садовили дружби на стілець і несли до хати, високо підкидаючи стілець догори, а мати мала триматись за стілець і тримати дари. В хаті мати ставила дружбам могорич. Таким же чином несли батька, лише вже без дарів. Батьків до хати заносили під музику.

Молода розтанцюовувала свій вінок, надіваючи кожній дівчині, по черзі на голову (перша була старша дружка) і танцювала. Якщо танцювала і з дружбами, то вінок надівався хлопцям на руку.

Вечеряють у молоді.

Ідуть до молодого. Нанашки несуть червону горілку (закрашену в червоний колір), калачі.

Молодих супроводжують старости. Старости є і від молодого. Всі старости несуть хліби.

Дружба викуплює у дружок придане молодій — «подушки». «Подушки» — набір на ліжко, на якому молоді будуть спати у молодого. В дорогу до молодого проважають батьки і родичі молоді. На дорозі стають три рази: дають їсти і пити.

Коли прийшли до молодого, то молода прибирає в хаті: стелить ліжко, обов'язково мовчки. А ті, що дивляться (а їх повна хата) стараються розсмішити. Застелила ліжко, повішала на кілок рушник і каже:

— Добрий вечір. Просю Вас на вечеру.

Цю вечеру вона принесла с собою з дому (це в основному солодке — цукерки, праніки і ін.).

У молодого відбувається також почесна як і у молоді. Поки закінчувалася почесна у молодого, то до нього, від молоді «гнали курку».

— Ми вперед жинем (курку) до молоді, щоб знати куди впхали свого сина), а ви прижинети, тай будите знати куди дали (свою дочку). Женуть курку з батогом. Батіг великий (палиця 3—5 метрів, а на її кінці кількаметрова мотузка прикрашена квітами). Перед ворітьми — «бійка» — родичі молодого намагаються забрати батіг, поламати його і закинути на хату чи шалаш. Батіг поламано, закинуто на хату, сватів запрошують за стіл.

Курку віддають молодим на господарство. Як гнали курку, то по дорозі співали:

— На городі вийшня,

А в долині м'ята,

кажіть люди добрі,

Де сватова хата.

Ми по лісі блукали

Молодої шукали.

Або: — Що це за село,

Що в ньому так весело

Кругом садовина

Всередині цвіт-калина.

Якби нам доступити

Цвіт-калину обломити.

Інколи 3 і 4 рядки змінювали і їх співали:

Кругом, кругом зеленесенько

Всередині червонесенько.

Біля порога співали:

—Добрий вечір тому,
А хто в цьому дому, —;•-
Старому і малому
І богові святому.

Їм відспівували:

—Добре здоров'я тому,
Хто ввійшов знадвору
Старому і малому
І богові святому.

Це 3 рази відспівають і лише потім ідуть до хати, в шалаш. Сідають за стіл, є що йдуть сватів мало, а є багато.

До молодої курку жинуть у понеділок ввечері — родичі молодого. Родичі молодої жинуть курку у вівторок ввечері, разом з сватами (батьками). Дають дари сватам (калачі, хустину, на плаття). Голих калачів не дарують. Вбирають «молоду» і «молодого».

«Молода» — чоловік, «молодий» — жінка, з тих сільських, хто міг «добре вбиратися» та славно говорити. Вбиралися у найгірше. Вбирали також «циганку» і «доктора» (вколи давав), «ковалю» з молотком (щоб підбивав падбори) [підковував людей].

Курки брали 2— 4, а як не було, то і одну, перев'язували ноги мотузком і несли.

За останньої дитини робили обжинки (женили батьків). Вдівали маму і тата (як немає кого з батьків, то брали сусіду чи ще когось. Батькові чіпляли букет з лентою. Приводили «молоду» до порога — посівали «молодих» шкаралупою з картоплі, та й вели в шалаш.

В шалаші «молодих» покривали. Знімали з «молодої» вінок і фату, а з «молодого» букет. Одягувала нанашка* собі вінок, старостиха прикріплювала собі на кашкет букет «молодого».

Покривали «молодих» хусткою. Три рази стукали їх лобами. Після кожного разу нанашка з старостихою обмінювались хлібами, який під час покривання тримали під пахою, не маючи права покласти його на стіл; пили також по чарці, чарка на тарілці.

Потрібно випити, не беручи чарки до рук.

«Замолодичували молоду». Зав'язували хустку, а вона мала скинути її 2 рази, і лише як в'язали хустку третій раз вона вже не скидала.

* Нанашкою і старостихою тут були рідні сестри, а як немає, то сусіди. У нанашки — «свічки» — 2 стебла кукурудзи в гарних обгортках і з квітами.

Потім посівали — шкарлупою, кукурудзою, яблуками.

І починалася почесна. «Дружба» (сусід, що вміє говорити і приставляти). Клади молоді велике «пузо» (для сміху інколи співали пісню): — Чи я тобі не казала...

Першими старший дружба накликав дітей, що вчора одружилися. По тому всіх накликають по черзі.

Зять дякує тещі:

— Спасибі Вам за дочку.

Що Ви її навчили

І мені доручили.

СТОРОЖУК В. П. (Вінниця).

ПОДІЛЬСЬКЕ ВЕСІЛЛЯ (друга пол. XX ст.).

(Запис у с. Білашки Погребищенського

району Вінницької області).

Весь обряд і переважна більшість пісень даного дослідження записано від Сторожук Ніни Кіндратівни, 1946 р. народження.

До весілля починали готуватися ще в четвер як у молодого, так і в молодої. Дівчата робили зі стружки різних кольорів квітки на гильце. Стружку різали на тоненькі смужечки і зв'язували невеличкими горстками. На верхівку робили квітку з червоної стружки, до неї прив'язували два житніх колоски.

Жінки місили тісто, розкачували на тонкі коржі, сушили їх і робили домашню локшину.

Асортимент страв, які раніше готували на весілля, був простим і невибагливим. Власне, на весілля йшли не для того, щоб наїстися і напитися.

Варили борщ і пшоняну кашу, локшину з молоком. З яловичої голови і ніжок готували холодець, розливали йог у дерев'яних ночовках, потім різали на шматочки і розкладали на тарілках. Пекли великі (на всю пательню) пампушки) які теж різали на шматочки. Із сушених грушок готували узвар.